

ГАЛУЗЕВІ СОЦІОЛОГІЇ

УДК 316.4

А. А. АШУРБЕКОВ

ЕЛЕКТОРАЛЬНА ПОВЕДІНКА ЯК ПРОЯВ ПОЛІТИЧНИХ ПРЕФЕРЕНЦІЙ НАСЕЛЕННЯ РЕГІОНУ

У статті проаналізовано електоральну поведінку, яка є суттєвим проявом політичних преференцій та політичної ментальності під час місцевих виборів 2015 р. Їх результати та результати соціологічних досліджень показують серйозні трансформації в політичних преференціях українців під впливом Революції Гідності та суспільно-політичних процесів після її завершення. На тлі загальнодержавних змін є окремі особливості перебігу цих трансформацій на регіональному рівні. Проведений аналіз свідчить про те, що зміни політичної ментальності мешканців Південно-східного регіону мають конкретні прояви, а саме: орієнтованість на консервативні цінності серед людей середнього та похилого віку; окремі зрушення серед молоді в бік запиту на нові обличчя в політиці та підтримку незалежних кандидатів, а також орієнтованість здебільшого на цінності Революції Гідності; відносна консервативність радянського типу та інертність населення в політичних уподобаннях.

Ключові слова: електоральна поведінка, політичні преференції, місцеві вибори 2015 р.

Перманентне перебування українського суспільства у виборчому процесі (за 2010–2015 рр. було проведено 6 виборів загальноукраїнського рівня) актуалізує потребу глибокого аналізу електоральної поведінки. У контексті значних суспільно-політичних трансформацій по всій території держави набувають важливості специфічні риси політичних преференцій усіх українців і мешканців окремих регіонів, що склалися під впливом Революції Гідності та АТО.

Результати місцевих виборів 2015 р. показали суттєві зміни в електоральній поведінці українців, ще більше актуалізувавши регіональні відмінності в політичних преференціях мешканців окремих регіонів.

З погляду соціології, ці вибори були складно прогнозовані. Це зумовлено рядом факторів: перш за все, новою редакцією Закону “Про місцеві вибори” з упровадженням відкритих списків і непереривними електоральними трансформаціями, що продовжують відбуватися під впливом Революції Гідності та АТО. Ці чинники призвели до того, що населення, незважаючи на в цілому підтримку провладних сил по країні, віддало перевагу опозиційним партіям та політичним силам, що відображали консервативні цінності населення Південно-східного регіону. При тому, що рівно рік тому (на позачергових виборах до Верховної Ради 2014 р.) значна кількість мешканців Південно-східного регіону підтримувала нині провладні партії.

Електоральна поведінка – одне з основних понять політичної соціології. Протягом ХХ ст. поведінкові прояви політичних преференцій населення вивчало багато зарубіжних та вітчизняних соціологів.

Особливості електоральної поведінки громадян у країнах Заходу, у США, розглядали П. Лазарсфельд, Б. Берельсон, Х. Года, У. Макфі, С. Ліпсет і С. Роккан, Кемпбелл, П. Конверс, У. Міллер та ін.

У середині ХХ ст. в працях Г. Алмонда та С. Верби проведено аналіз політичної культури як феномена, що детермінує політичний процес і якісний стан політичної системи.

В Україні електоральний простір за допомогою комплексу методів досліджують, зокрема, А. Балакірева, А. Вишняк, Є. Головаха, Н. Паніна, В. Полторак, Г. Старовойтенко, В. Токовенко, Н. Хома, А. Ярош та ін.

Незважаючи на актуальність поняття “політичні преференції”, цей термін в українській науковій літературі вивчено відносно мало. Більшою мірою преференції аналізують з погляду політичної ментальності.

Проблему ментальності досить ґрунтовно досліджували за кордоном та в Україні. Серед українських учених слід назвати таких авторів, як: В. Бебик, А. Бичко, І. Бичко, О. Бондаренко, І. Варзар, В. Воронкова, С. Грєбовський, В. Горбатенко, В. Горський, Р. Додонов, В. Жмир, В. Ігнатов, О. Картунов, В. Касьян, С. Катаєв, І. Кресіна, С. Кримський, В. Крячко, О. Майборода, В. Огірчук, І. Оніщенко, В. Панібудьласка, Ю. Римаренко, С. Римаренко, Ю. Романенко, І. Старовойт, М. Степико, В. Храмова, В. Шинкарук, В. Школьник, М. Шульга та ін.

Мета статті – проаналізувати електоральну поведінку на місцевих виборах 2015 р. як прояв політичних преференцій мешканців Південно-східного регіону України.

Електоральна поведінка є суттєвим проявом політичних преференцій та політичної ментальності. Особливості електоральної поведінки є індикатором політичних преференцій та проявів політичної ментальності. Іншими індикаторами є ставлення людей до різних політичних подій, зокрема до АТО, до волонтерського руху тощо.

Соціодіагностика засобами емпіричних соціологічних досліджень дає змогу більш доказово виокремлювати специфічні риси політичної ментальності, що, у свою чергу, дає змогу запобігати безпідставним висловлюванням стосовно будь-яких політичних подій та забезпечує підвищення наукового рівня експертних оцінок особливостей перебігу політичного процесу в регіоні. Наявність відомостей стосовно особливостей політичної ментальності регіону, що емпірично доведені засобами соціологічного дослідження, сприяє вдосконаленню диференційованого підходу в прийнятті соціально-політичних рішень, а отже, запобіганню грубим помилкам у цих рішеннях.

Стосовно регіоналізації України склалась думка, що в Південно-східному регіоні виокремлюється Запорізька та Дніпропетровська області зі схожими історичними, культурними й економічними рисами та коріння-

ми. А отже, специфіку політичної ментальності Південно-східного регіону можна вивчати на матеріалі м. Запоріжжя. Безумовно, є ще більш вузькі особливості політичної ментальності інших міст Південно-східного регіону, але, на наш погляд, загальні риси в цілому переважають.

Рух регіонів за відносну самостійність у своєму соціально-політичному й культурному житті повинен бути забезпечений низкою наукових досліджень, зокрема політичного процесу. На нашу думку, експертну аналітичну роботу стосовно виявлення особливостей певного регіону слід здійснювати як у центрі, так і на місцях, щоб оперативно забезпечувати місцеву владу інформацією щодо специфіки політичної ментальності населення регіону.

Зміна влади в країні в 2014 р., що має поширену назву – Революція Гідності, призвела до істотних трансформацій життя українського суспільства. Однією з причин революційних настроїв того періоду були дисфункції політичної сфери, які намагається подолати країна. Цей процес потребує оперативного дослідження та соціологічного супроводу.

На шляху становлення України як демократичної та правової держави загострилося одне з фундаментальних питань – ефективне функціонування виборчої системи. У першу чергу, її легітимність, демократичність, відповідність нормам і принципам розвинутих європейських країн. Крім законодавчого регулювання про легітимність навіть більшою мірою може говорити морально-етична сторона процесу та її сприйняття українськими виборцями. Від того, наскільки виборчий процес є морально-етичним в очах населення, залежить готовність людей брати в ньому активну участь та загальний рівень інтересу до політичної сфери. При цьому головним вираженням цього процесу для населення є, передусім, виборчі технології та дії політичних партій і конкретних політиків з їх упровадження.

Ці аргументи зумовлюють актуальність соціологічного дослідження особливостей політичної ментальності регіону в сучасний період під впливом Революції Гідності та АТО.

На політичні преференції впливає політична ментальність. Більше того, політичні преференції є елементом та проявом політичної ментальності. Тож докладніше розглянемо це поняття.

На думку українського соціолога О. Лісієнко, політична ментальність є формою вираження групової свідомості, узагальненим уявленням щодо політичних явищ та процесів, що “дає змогу зрозуміти своєрідність сприйняття й оцінки різними соціальними групами того чи іншого політичного явища або процесу” [1]. Отже, політична ментальність спільноти дає змогу розмежовувати та пояснювати політичні позиції цієї спільноти. “Поняття “політична ментальність” пов’язують зі спільністю менталітетних уявлень, політичних цінностей, установок, інтересів і стереотипів, які мають специфіку поведінкового прояву” [1].

На наш погляд, політична ментальність – це інтегральне поняття, яке позначає нерозчленовану сукупність феноменів свідомості, преференцій,

почуттів, установок та інших ментальних компонентів, що відображає ставлення індивіда до політичних явищ і процесів, визначає його позицію в полі політики та впливає на політичну поведінку.

Окремі думки, акти поведінки, семантика політичних висловлень та інші зовнішні прояви політичної позиції можуть позначатися як феномени політичної ментальності.

Політична ментальність належить до динамічних шарів ментальності, що змінюються під впливом значних політичних подій.

Фактори, що впливають на політичну ментальність, це загальна ментальність населення регіону, колективна історична пам'ять, ставлення населення до влади, засоби масової інформації, зокрема політичні маніпулятивні технології, ментальне зараження, матеріальне становище, етнічна належність, соціальний статус тощо.

У свою чергу, на ставлення населення до влади та політичних подій, чуттєвість до політичної риторики й інформаційних технологій зворотним чином впливає політична ментальність.

Між окремими проявами політичної ментальності існує взаємовплив.

У ситуаціях політичного протистояння виникає феномен викривленої свідомості. Формуються упередження, помилкові судження, меми та інші прояви ворожого ставлення до супротивника.

Під впливом комплексу негативних факторів на ґрунті викривленої політичної свідомості формується загалом викривлена політична ментальність.

Оскільки політична ментальність є нерозчленованою єдністю своїх компонентів, то зміна будь-якого компонента тягне за собою зміну інших. Наприклад, зміна оцінного судження щодо певної політичної події тягне за собою зміни в політико-психологічній стороні ментальності, зміну в ставленні до суб'єктів політичного процесу.

Головним результатом та проявом викривленої політичної ментальності є викривлення вектора негативного/позитивного ставлення людини та певної спільноти до сторін політичного протистояння.

Негативне ставлення до ворога продукують негативні емоційні висловлювання, що ставлять за мету образити супротивника, принизити його, зіставити із символами зла (сатана, фашист, терорист тощо).

Для політичної соціології важливо відокремити емоційні висловлювання від дійсних політичних позицій, що відображають політику супротивників.

Наприклад, питання належності Криму до Росії або до України – це не продукт емоцій, упереджень, а принципова політична позиція, що відображає інтереси країни.

До специфіки регіону входить регіональна політична ментальність. Отже, слід визначити на теоретичному та емпіричному рівнях цей феномен, що стосується суб'єктивних чинників політичної, зокрема електоральної поведінки.

Для характеристики суб'єктивних чинників політичної свідомості та діяльності політичних суб'єктів у політології використовують термін

“політична культура”. Згідно із словником, політична культура є частиною загальної культури, яка формується й виявляється в процесі політичного життя; історично й соціально зумовлений продукт політичної життєдіяльності людей, їх політичної творчості, який відбиває процес опанування суспільством, націями, класами, іншими соціальними спільнотами та індивідами політичних відносин, а також розвиток їх власної сутності й діяльнісних здібностей як суб’єктів політичного життя [2]. Український соціолог Є. Головаха пропонує більш лаконічне визначення політичної культури: “сукупність усталених форм політичної свідомості і поведінки, які визначають особливості функціонування різних суб’єктів політичного процесу в межах певної політичної системи” [3]. Згідно з когнітивістським визначенням, політична культура є “сукупністю базисних знань про соціальне життя, що поділяються великим числом членів суспільства та визначають їхнє розуміння конкретних політичних ситуацій та поведінку в них” [2].

Для аналізу проявів політичних преференцій мешканців Південно-східного регіону проаналізуємо окремі результати місцевих виборів 2015 р. Як свідчать результати виборів, політичні преференції регіону виявляються більшою мірою в підтримці політичних сил консервативного спрямування (табл. 1). Під консервативним спрямуванням ми розуміємо систему поглядів населення, для якої характерні прихильність до стійких суспільних порядків, соціальної та політичної спільності, певне ставлення до традицій і звичаїв, системи духовних та політичних цінностей, раціональність, стриманість здійснення соціальних змін, загалом, прихильністю до поглядів та позицій минулих історичних періодів.

Таблиця 1

**Результати місцевих виборів до обласних та міських рад 2015 р.
(кількість мандатів від кожної партії в новообраних радах)**

Партія	Області					
	Запорізька	Дніпропетровська	Херсонська	Миколаївська	Одеська	Харківська
Блок Петра Порошенка	13	14	18	15	22	20
Наш край	10	-	7	10	8	11
ВО “Батьківщина”	8	9	9	7	11	8
“Самопоміч”	6	8	5	-	-	12
Опозиційний блок	28	46	13	17	23	19
УКРОП	7	25	6	7	-	-
ВО “Свобода”	-	-	-	-	-	-
Відродження	-	10	-	4	8	50
Радикальна партія О. Ляшка	6	8	6	-	-	-
Нова політика	6	-	-	-	-	-
Всього мандатів	84	120	64	64	84	120

Слід виділити домінування таких типів консерватизму у виборців Південно-східного регіону:

1. Правий. Козацький, націоналістичний консерватизм.
2. Лівий. Дореволюційний консерватизм (до Революції Гідності) та пострадянський.

Результати місцевих виборів у Південно-східному регіоні значною мірою підтвердили домінування консервативних рис у політичних пререференціях населення. У партійному розрізі майже половина мешканців областей Південно-східного регіону підтримала політичні сили, які умовно можна зарахувати до тих, що відстоюють консервативні цінності, а саме: Опозиційний блок, Наш край, Відродження, Нова політика. Ця тенденція стосується всіх областей регіону, однак вираженість тенденції варіює залежно від кожної області. Найбільша кількість мандатів умовно консервативних партій у Харківській області – 80 із 120 можливих, найменша в Херсонській області – 20 із 64 можливих.

Результати соціологічного дослідження напередодні виборів серед мешканців м. Запоріжжя (серпень 2015 р., 600 респондентів, вуличне опитування, похибка 3,1%, проведене за власною ініціативою соціологічної компанії Independent Researching Group) свідчать про окремі особливості політичних пререференцій серед різних демографічних груп. Варто виділити вікові особливості запиту на політичних лідерів (табл. 2). Найбільше ядро “консерваторів” зосереджено у вікових групах старше 55 років. Саме ця категорія населення більшою мірою підтримує промисловців, опозиціонерів та політичних лідерів, які вже були при владі.

Таблиця 2

**Підтримка представників політичних напрямів
серед представників різних вікових груп
(у % до числа опитаних даного віку)**

Представник політичного напрямку	Вік						Всього
	18–24 роки	25–34 роки	35–44 роки	45–54 роки	55–64 роки	65 років і старше	
Представники промислових підприємств	3,4	14,8	19,2	11,4	32,1	16,9	16,2
Представники Сил самооборони і Євромайдану	15,5	9,9	6,8	4,3	1,9	3,1	7,0
Представники провладних партій	0,0	3,7	0,0	4,3	1,9	0,0	1,7
Політики, які вже були у владі	3,4	3,7	12,3	10,0	9,4	6,2	7,5
Представники опозиційних партій	5,2	9,9	6,8	25,7	17,0	15,4	13,2
Висуванці комуністів	0,0	0,0	1,4	2,9	11,3	35,4	8,0
Нові політичні лідери	25,9	19,8	23,3	22,9	7,5	6,2	18,0
Незалежні кандидати	27,6	22,2	12,3	12,9	9,4	6,2	15,2
Представники добровольчих батальйонів (військових)	6,9	3,7	9,6	7,1	1,9	3,1	5,5
Волонтери	1,7	4,9	4,1	4,3	1,9	1,5	3,2
Інша відповідь	19,0	13,6	19,2	8,6	17,0	18,5	15,7

За своїми політичними запитами молодь суттєво відрізняється від генеральної сукупності. Слід підкреслити, що у віковій групі 18–24 роки найбільшим попитом користуються незалежні кандидати, нові політичні лідери та частково представники Майдану.

Результати дослідження показують, що в недалекому майбутньому можливі окремі трансформації політичної ментальності серед мешканців Запоріжжя та в цілому Придніпровського регіону. Носіями цих змін стане молоде покоління, а саме ті люди, яким зараз 18 років і менше.

Однією з основних причин цих змін є відмінність способу життя, зайнятості та виховання між поколінням до 24–35 років і поколінням старше 55 років. У професійному розрізі молодь більшою мірою задіяна у сфері обслуговування, приватному бізнесі та сфері творчих професій.

При цьому слід зазначити, що політичні лідери епохи Революції Гідності стрімко втрачають довіру та популярність серед населення. Тенденції, що демонструє Придніпровський регіон, свідчать, що саме тут циркуляція еліт починає суттєво набирати обороти.

Висновки. Результати місцевих виборів 2015 р. та результати соціологічних досліджень показують серйозні трансформації в політичних пререференціях українців під впливом Революції Гідності та суспільно-політичних процесів після її закінчення. На тлі загальнодержавних змін є окремі особливості перебігу цих трансформацій на регіональному рівні. Проведений аналіз свідчить про те, що зміни політичної ментальності мешканців Південно-східного регіону мають конкретні прояви, а саме:

1. Орієнтованість на консервативні цінності серед людей середнього та похилого віку, що виявляється в підтримці промисловців, досвідчених політиків, політичних партій та кандидатів, які відстоюють принципи стабільності та соціально-економічного зростання.

2. Існують окремі зрушення серед молоді в бік запиту на нові обличчя в політиці та підтримку незалежних кандидатів, а також існує орієнтованість більшою мірою на цінності Революції Гідності.

3. Відносна консервативність радянського типу та інертність населення в політичних уподобаннях. Незважаючи на значний сплеск громадської політичної активності, а також руйнування стереотипів вибору під впливом Революції Гідності, населення Придніпровського регіону демонструє дрейфування до політичних цінностей періоду до 2014 р.

У частини виборців регіону відмічається відносна консервативність радянського типу та інертність у політичних пререференціях.

Результати дослідження показують, що в недалекому майбутньому очікується трансформація політичної ментальності мешканців Запоріжжя та в цілому Південно-східного регіону. Носіями цих змін стане молоде покоління, а саме ті люди, яким зараз 18 років і менше, адже вони більше, ніж решта населення, підтримують заклики Євромайдану, обирають нових політичних лідерів та прагнуть змінити країну згідно з європейськими цінностями.

Список використаної літератури

1. Лісеєнко О. В. Політична ментальність сучасного Українського суспільства / О. В. Лісеєнко // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства : зб. наук. праць. – Харків : Вид. центр ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2012. – С. 214–217.
2. Політологічний енциклопедичний словник : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів. – Київ : Генеза, 1997. – 381 с.
3. Головаха Е. И. Социальное безумие. История, теория и современная практика / Е. И. Головаха, Н. В. Панина. – Киев : ИС НАН Украины, 1994. – 169 с.

Стаття надійшла до редакції 10.12.2015.

Ашурбеков А. А. Электоральное поведение как проявление политических предпочтений населения региона

В статье анализируется электоральное поведение, которое является существенным проявлением политических предпочтений и политической ментальности во время местных выборов 2015 г. Их результаты и результаты социологических исследований показывают серьезные трансформации в политических предпочтениях украинцев под влиянием Революции Достоинства и общественно-политических процессов после ее окончания. На фоне общегосударственных изменений есть отдельные особенности протекания этих трансформаций на региональном уровне. Проведенный анализ свидетельствует о том, что изменения политической ментальности жителей Юго-восточного региона имеют конкретные проявления, а именно: ориентированность на консервативные ценности среди людей среднего и пожилого возраста; отдельные сдвиги среди молодежи в сторону запроса на новые лица в политике и поддержку независимых кандидатов, а также ориентированность в большей степени на ценности Революции Достоинства; относительная консервативность советского типа и инертность населения в политических предпочтениях.

Ключевые слова: электоральное поведение, политические предпочтения, местные выборы 2015 г.

Ashurbekov A. Electoral Behavior as a Manifestation of Political Preferences of the Population of the Region

Permanent location Ukrainian society in the electoral process (6 elections were held nationwide level 2010–2015.) Actualizes the need for in-depth analysis of electoral behavior. In the context of significant social and political transformation throughout the territory of the State the importance of acquiring the specific features of the political preferences of Ukrainian and residents of certain regions, formed under the influence of the Revolution Advantages and ATO.

The article analyzes the electoral behavior, which is a significant expression of political preferences and political mentality. In this paper, particularly electoral behavior serve as an indicator of political preferences and political manifestations of mentality. Another indicator is the ratio of people to various political events, in particular to the ATO, a volunteer movement and the like.

The results of local elections in 2015 and the results of sociological studies show a significant transformation in the political preferences of Ukrainian under the influence of the Revolution Advantages and socio-political processes after its completion. Against the background of national changes have some features of the course of these transformations at the regional level. The analysis shows that changes in the political mentality of the inhabitants of the South-East region are concrete manifestations, namely:

1. Focus on conservative values in middle-aged and elderly, is manifested in the support of the industrialists, experienced politicians, political parties and candidates, upholding the principles of stability and socio-economic growth.

2. *There are some changes among the youth towards a request for new faces in politics and support for independent candidates, as well as there is a focus more on the value of the dignity of the revolution.*

3. *The relative conservatism of the Soviet type and the inertia of the population in the political preferences. Despite the significant surge in public political activity, as well as the choice of destruction under the influence of stereotypes of the dignity of the revolution, the population of the region demonstrates South-East region drift to the political values of the period up to 2014.*

At the same time, there are some changes among the youth towards a request for new faces in politics and support for independent candidates, as well as there is a focus more on the value of the dignity of the revolution.

Key words: *electoral behavior, political preferences, local elections 2015.*